

Василина Катерина
(Запоріжжя)

**Специфіка репрезентації жіночого образу в
англійській кримінальній памфлетистиці
XVI ст. (крізь призму гендерного підходу)**

У науковій парадигмі сучасного літературознавства важливе місце посідають гендерні студії, що, виникнувши як своєрідна реакція на феміністичні дослідження, мають на меті примирити обидві статі, визначивши особливості взаємин між чоловіками та жінками. Основною в цих студіях виступає категорія “гендер”, яка чітко протиставляється поняттю “sex” і націлена насамперед на аналіз гносеологічного та онтологічного змісту відмінностей у соціальній поведінці чоловіків і жінок, а також на подолання уявлень про виключно біологічну природу таких відмінностей¹. Використання цього поняття, на думку проф. Л.П.Рєпіної, “покликане виключити біологічний та психологічний детермінізм, що постулював незмінність умов бінарної опозиції чоловічого та жіночого начал”². Гендерні студії, і це є загальновизнаним фактом, вивчають взаємозв’язок біологічно успадкованої статі людини з її культурною ідентичністю, соціальним статусом, психологією та ін.

Одним із ключових понять гендерних досліджень виступає “гендерний ідеал” (історично обумовлені суспільні приписи щодо поведінки чоловіків та жінок), який конструюється із таких категорій, як фемінність,

¹ Хоткіна З.А. Гендерным исследованиям в России – десять лет // Общественные науки и современность. – 2000. - №4. – С.21.

² Рєпина Л.П. История Западной Европы: гендерный аспект. – Воронеж, 2001. – С.5.

II. Историко-літературний процес

маскулінність, андрогінність. Фемінність, яка “співвідноситься з природою, натурою, ірраціональним, чуттєво-патологічним”³, традиційно асоціюється з “інтровертністю, залежністю, несміливістю, сентиментальністю”⁴. Маскулінність, яка ототожнюється із “раціональним, інтелектуальним, логічним, з культурою”⁵, характеризується “екстравертністю, активністю, незалежністю, самовпевненістю”⁶. Андрогінність передбачає вищий рівень тотожності рис маскулінності й фемінності, досягнутий однією особою, а також більший вибір варіантів моделей статево-рольової поведінки.

Скласти уявлення про гендерний ідеал тієї чи іншої хронологічно віддаленої від нас епохи можна шляхом аналізу конкретних літературних творів. Тому завдання цієї розвідки полягає у тому, щоб простежити особливості структурування жіночих образів англійської кримінальної памфлетистики доби Відродження з точки зору кореляції таких категорій, як фемінність та маскулінність. Це, з одного боку, сприятиме уточненню сучасної візії гендерного ідеалу жінки англійського соціуму XVI ст., а з іншого – допоможе реставрувати загальну картину еволюції такого гендерного ідеалу від епохи до епохи.

Важливо звернути увагу на той факт, що в Англії другої половини XVI ст. внаслідок певних соціальних зрушень (приміром таких, як сходження на престол королеви Єлизавети I, поступовий процес легальної емансипації жінок) з особливою гостротою постало питання щодо природи жіночого начала. Образ Єлизавети Тюдор, яка дуже часто в уявленні підданих уособлювала андрогінний тип особистості, звичайно ж, не призвів до

³ Современный философский словарь / Под ред. В.Е. Кемеровского. – Москва, Бишняк, Екатеринбург. – 1996. – С.546.

⁴ Ушакин С. Поле пола: в центре и по краям // Вопросы философии. – 1999. – №5. – С.80-81.

⁵ Современный философский словарь. Цит. вид. – С.546.

⁶ Ушакин С. Цит. вид. ... – С.80-81.

руйнації гендерної стратифікації англійського суспільства, однак дещо змінив усталені уявлення про співвіднесеність гендерних ролей.

Гендерні стереотипи в англійському суспільстві часів Відродження формувалися під впливом двох протилежних концепцій природи жіночого начала. Біля витоків однієї з них стояв славнозвісний постулат Арістотеля про те, що жінка є недовершеним чоловіком і основне її призначення – народжувати дітей. Згідно з цією концепцією, жіноцтво представлялося як диявольське плем'я, що спроможне призвести до загибелі всього суцього на землі. На підтвердження такої візії ролі й природи слабкої статі наводилися різноманітні приклади (від епізоду спокушання Адама Євою в Едемському саду до жахливих вчинків Марії Кривавої), які супроводжувалися закликами до обмежень прав і свобод жінок. Подібні трактування були надзвичайно зручними під час широкомасштабних полювань на відьом, оскільки дозволяли представникам церкви і владних структур знищувати тих, хто не вписувався у рамки усталених гендерних стереотипів.

Згідно з іншою концепцією, народження якої було спричинене полемічним переосмисленням надбань середньовіччя в гуманістичних колах, жінка вважалася (принаймні це широко декларувалося) рівноправним членом суспільства, за нею визнавалися певні фінансові та майнові права⁷. Полемізуючи з вищевикладеним поглядом на жінок, профеміністично налаштовані митці та релігійно-політичні діячі намагалися переконати своїх співвітчизників у тому, що вплив жінки здебільшого є позитивним. Причому в якості ілюстративного прикладу вони також наводили відомий епізод з Біблії, відзначаючи, що чиста і наївна Єва стала невинною жертвою Диявола-спокусника, чия статева приналежність не викликає жодних сумнівів. В

⁷ Детальніше про це див.: *Торкут Н.М., Василина К.М.* Специфіка інтерпретації “жіночого питання” в англійській ренесансній літературі // *Вісник ЗДУ: Зб. наук. статей. Філологічні науки.* – Запоріжжя, 2002. – №3. – С.134-139.

II. Історико-літературний процес

єлизаветинській Англії приклади із тогочасного політичного і соціального життя мали переконати населення, що правління Єлизавети I приносить позитивні плоди суспільству і є “богоугодною справою”⁸.

Слід зауважити, що попри старання гуманістів світоглядна переорієнтація середньовічного суспільства в цілому відбувалася досить повільно і не була позбавлена певних рецидивів містично-екзальтованих закидів проти прекрасної статі. Так, приміром, навіть великий гуманіст Петрарка, який натхненно оспівував свою неперевершену напівбожественну Лауру, іноді дозволяв собі зауваження на кшталт: “жінка є... справжнім Дияволом”⁹.

Відгомін згаданих двох поглядів на природу жіночого начала відчутний на сторінках тогочасних художніх творів. При цьому в літературній практиці продовжують функціонувати ті полярні традиції, що були укорінені у “високій” та “низькій” гілках культури середньовіччя. Нагадаємо, що у „високому” романі, в якому реалізується естетична програма, закладена свого часу ще трубадурами і труверами, жінка є божественним створінням, іманентним втіленням трансцендентої Богородиці. Відповідно й образ жінки у такій літературі репрезентував гендерний ідеал рицарсько-аристократичної спільноти. Героїні приписувались такі риси, як надмірна чуттєвість, лагідність, ніжність, покірність, природність, а почасти й гріховність (відомо, що адюльтер входив до обов’язкових топосів рицарської літератури), що у ментальності тогочасного реципієнта однозначно співвідносилися із фемінним началом.

Щодо середньовічної “низової” літератури, то тут зустрічається дещо інший образ жінки, яка маючи чисто фемінні риси, як-то тілесність і гріховність, досить часто

⁸ *Aylmer, J. An Harborowe for Faithfull and Trewe Subjectes // British Pamphleteers / Ed. by Orwell, G., Reynolds, R. – Vol.1: From the Sixteenth Century to the French Revolution. – London: Allan Wingate, 1968. – P.33.*

⁹ Цит. за: *Даркевич В.П. Народная культура Средневековья. Пародия в литературе и искусстве IX–XVI вв. – М.: Наука, 1992. – С.137.*

обирає маскулінні моделі поведінки – вона стає ініціативною, активною, раціональною і доволі прагматичною. У багатьох випадках саме представниці слабкої статі обводять кругом пальця безініціативних, хтивих та недолугих чоловіків. Наділення жінок маскулініними рисами вочевидь сприяло акцентуації позитивного начала в жіночій природі. У контексті ренесансного антропоцентричного світосприйняття саме такий тип жіночого образу виявляється більш привабливим як для творця, так і для реципієнта художньої продукції.

Цікаво, що твори про жінок писалися в основному чоловіками, і переважна більшість адресатів визначалися як “джентльмени”. При цьому статеві ідентифікації письменника та читача відбивалася на структуруванні фемінного ідеалу. Гуманісти, які стверджували ідеал досконалої, добродесної та всебічно розвиненої людини, прагнучи наблизити до цього ідеалу і слабку стать, подекуди змальовували жінок як справжніх носіїв категорії “virtu”, категорії, яка більш пасує чоловічій природі. Саме тому поступово на літературній авансцені дійові, ініціативні, підприємливі, а іноді навіть і підступні жінки почали змінювати полохливих, невпевнених у собі, постійно страждаючих та безініціативних дам, які мовчазно й покійно сприймають психологічний і фізичний тиск із боку чоловіків.

Особливо бурхливо процес реструктуризації фемінного стереотипу відбувається на сторінках кримінальної памфлетистики, яка набула надзвичайної популярності у ренесансній Англії. Тут увага реципієнта виявляється прикутою до перипетій життя повій, перекупниць, злодійок. Той факт, що кримінальна художня проза виникає на перетині двох літературних тенденцій („високої” та „низької”), обумовив внутрішню амбівалентність репрезентованого в ній гендерного ідеалу, а також зафіксував певні зрушення у розподілі гендерних ролей в англійському соціумі часів Ренесансу.

II. Історико-літературний процес

Важливо звернути увагу на той факт, що за часів свого становлення, тобто на початку XVI ст., шахрайська література Англії описувала злочинський стан як сонм абстрактних виконавців певних видів злочинницьких практик. Жінки не виділялися в окрему групу всередині злочинницького світу, вони були радше допоміжним персоналом, співучасницями або пасивними свідками злочинів чоловіків. Однак уже наприкінці XVI ст. у коннікетчерівських памфлетах скандально відомого романіста і драматурга Роберта Гріна намічається тенденція до більшої індивідуалізації образів кримінальних “талентів”, що дозволяє пильніше придивитися до окремих персоналій, з’ясувати специфіку структурування гендерних стосунків та сутність репрезентації жіночого й чоловічого начал у структурі жіночого гендерного ідеалу кримінальної прози.

Слід відзначити, що Грін, який вже здобув гучну славу вправного романіста і драматурга, спочатку механічно переніс у царину кримінальної памфлетистики ті гендерні стереотипи, що сформувалися в елизаветинській „високій” літературі. Зокрема, в першому зі своїх коннікетчерівських творів, який має доволі претензійну назву „Славетне викриття шахрайства” (1591), Грін звертає увагу лише на тих жінок, що задіяні у здійсненні такого різновиду шахрайства, яке на злочинському арго має назву кросс-байтерство (cross-biting). Тут перед читачами постають повії (акцент на гріховності), котрі, прогулюючись у певних місцях, приваблюють хтивих джентльменів своїми тілесними принадами (тілесність), розпалюючи їхнє бажання задовольнити сексуальний потяг та керуючись інструкціями спільників (пасивність, підлеглість), заманюють своїх клієнтів до затишного місця. На цьому їхні функції закінчуються. Далі до справи беруться й успішно її завершують чоловіки. На авансцену виходять шахраї (кросс-байтери), які, вдаючи розлученого чоловіка або брата повійниці, вимагають від нещасної жертви хабара, аби зам’яти цю делікатну справу. І зазвичай джентльмени,

не бажаючи зайвого розголосу та боячись зганьбити своє ім'я, погоджуються віддати гроші або майно. Отже, у подібних аферах, як бачимо, жінкам відводиться традиційна роль жертви, приманки, пасивної учасниці подій, чії думки і почуття жодною мірою не хвилюють ані героїв, ані автора, ані читача. Памфлетист акцентує увагу здебільшого на таких жіночих рисах, як тілесність і гріховність.

Досить цікавою в аналізованому памфлеті Гріна є та його частина, яка має назву „Веселе викриття шахрайства вуглярів”. Тут перед читачем постають прості жінки, які начебто зійшли зі сторінок ренесансних новел. Зіткнувшись із шахрайством продавців вугілля та усвідомлюючи необхідність відновлення порядку і справедливості, ці сільські матрони, поводяться досить радикально: виявляючи активність та ініціативу, використовуючи кількісну перевагу, вони із застосуванням грубої сили б'ють та виганяють нечесного продавця, відшкодовують власні збитки та запобігають майбутнім шахрайствам. Отже, тут з усією очевидністю проявляють себе ренесансні зміни у сприйнятті гендерних стосунків, які репрезентуються у світлі владних відносин. Втім, Грін не досить послідовно втілює цю концепцію у своїх творах. Так само, як і інші його сучасники, він постійно коливається між середньовічною ворожістю та ренесансною поблажливістю у рецепції жіноцтва.

У наступному памфлеті - “Друга й остання частина конні-кетчерства” (1591) – Р.Грін лише побіжно зауважує, що в злочинному світі Лондона не лише чоловіки, але й жінки практикують кишенькові злочини та зрізування гаманців (“women Foists and women Nips”). При цьому літератор звертає увагу на те, що такі злочинці є більш небезпечними, оскільки ті, хто спілкується з ними, наражають на небезпеку не лише власне майно, але й здоров'я: “вони хворіють на таку французьку хворобу, коли на голові у них залишається волосся не більше, ніж на нігтях”¹⁰.

¹⁰ *Greene R. The Second Part of Conny-Catching // The Bodley Head Quartos / Ed. by G.B.Harrison. – London: John Lane The Bodley Head Ltd, 1923. – P.35.*

II. Историко-літературний процес

Отже, в цьому памфлеті Грін, певною мірою повертаючись до середньовічної рецепції жіночої статі, знову наголошує на почуттєвій, тілесній, гріховній стороні жіночої природи. Він не виходить у цілому за межі тогочасних стереотипів щодо розподілу гендерних ролей, хоча й надає жінкам певної автономності та самостійності у межах здійснення конкретного злочину.

Така ж пасивна роль відведена прекрасній статі і в третьому памфлеті Гріна (“Третя й остання частина коннікетчерства”, 1592), де проста жінка, керована несвідомими та інтуїтивними потягами, підкоряючись волі чоловіка, спричинює хаос у власному житті. Почуваючись самотньою вдалині від своїх рідних і близьких, до яких вона, як і будь-яка жінка, надзвичайно прив’язана, героїня цього памфлету одразу ж проникається симпатією до шахрая, який представився їй кузенком із провінції. Вона не лише впускає його у дім, де служить покоївкою, але й спонукає господарів до доброзичливого ставлення до гостя. Скориставшись наївністю й довірливістю дівчини, шахрай виносить із будинку все, що тільки може. Отже, знову маємо ситуацію, коли жінка виявляється підпорядкованою чоловічій волі та наглому збігові обставин, яким не здатна протистояти.

У наступному творі Р.Гріна, що носить назву “Передвісник Чорної книги” (1592), жінки характеризуються головним персонажем Недом Брауном як дурні й слабкі істоти, покірне знаряддя в його руках. Важливо, що герой, який називає себе „захисником” повійниць, закріплює своє домінування над жінками, зауважуючи, що використовує їх як “капкани, щоб ловити простаків”¹¹. Він наголошує на тому, що особисто вигадує свої витівки, а співниця має лише виконувати його інструкції. Нед, в уста якого автор, можливо, вклав своє власне зневажливе ставлення до жінок, доволі різко висловлюється проти

¹¹ *Greene R. The Blacke Bookes Messenger // The Bodley Head Quartos... – P.7.*

інституту шлюбу („одруження, як і повішання, є невідворотніми”¹²). Подружні стосунки взагалі нічого не варті для шахрая, який з легкістю обмінюється жінками зі своїм товаришем по шахрайському ремеслу. Порівнюючи цей акт обміну із торгівлею конями, він цинічно визначає місце жінок у його житті – вони є таким самим товаром, як і те майно, яке він краде у недолугих джентльменів.

У цьому творі в характері повії також домінують традиційно фемінні риси. Підлеглість, другорядність та жертовність характерні для жінки Неда Брауна, яка зрештою виявляється неспроможною впоратися навіть із своїм власним ремеслом. Так, приміром, запросивши до себе простого джентльмена і пустивши у хід жіночі чари, ця повія розраховує позбавити свого клієнта грошей. Однак у результаті невмілого поводження, жінка сама втрачає власні речі, а її спільник ледь не тоне у лайні. Загальна зневажлива тональність рецепції жінки закріплюється ще й за рахунок використання негативно забарвленої лексики у процесі номінації представниць слабкої статі: “harlot” (хвойда), “whore” (блудниця), “trull” (повія), “hackster” (дівка) та ін.

Очевидно, що в ранніх памфлетах Р.Грін хоча і наділяє своїх героїнь певними маскулініними рисами, у цілому не виходить за межі чітко вираженої монологічної гендерної парадигми, яка міцно укріпилася у свідомості тогочасних реципієнтів у процесі їхньої соціалізації.

Намічена у попередніх памфлетах тенденція до підсилення маскулінного компоненту в структурі образів головних героїнь, яка, вочевидь мала гносеологічно-буттєві передумови, найпотужніше проявляється в останньому памфлеті Р.Гріна “Диспут між конні-кетчером та конні-кетчеркою” (1592), найбільш цікавому в аспекті аналізованої проблеми. Уже з самої назви цього твору („Диспут між конні-кетчером та конні-кетчеркою стосовно

¹² Ibid. – P.11.

II. Историко-літературний процес

того, хто, злодій чи повія, завдає найбільшої шкоди суспільству. З викриттям таємних шахрайств спокусливих продажних жінок”) помітно, що автор вдається до своєрідної гри з читачем, натякаючи на те, що прийшов час переосмислити традиційні уявлення про взаємовідносини статей, про гендерні розбіжності.

Р.Грін починає розпалювати уяву свого традиційного адресата (джентльменів, купців, підмайстрів та сільських фермерів) вже у вступі, коли, анонсує оповідь, зауважує, що чоловіки, які спілкуються з повіями: “не лише позбавляються товарів, ганьблять свої добрі імена, але й наражаються на хвороби, нудоту, невиліковні рані, виразки”¹³. Ця думка є лейтмотивом усього твору і повторюється раз у раз як у прозовій, так і у віршованій формі, з різним ступенем інтенсивності та акцентом на різних хворобах. Ті жінки, що спричиняють подібні страждання, саме й формують стереотипний образ жінки як породження пекла, “кровожерної істоти”, що призводять чоловіків до загибелі. У цьому відчувається відлуння середньовічних уявлень про жінку.

Утім, коли памфлетист передає слово самій повії Нен, стає очевидним, що тон оповіді змінюється. У першій частині твору, яка власне і презентує дискусію між коннікетчером Лоуренсом та повійницею Нен, героїня, котра самозахоплено розповідає про власні успіхи у шахрайській “професії”, намагається довести, що жінка є більш вигадливою у шахрайстві та більш небезпечною для суспільства. Вправність і майстерність у крадіжках, здатність раціонально і тверезо оцінювати ситуацію та обирати найбільш вдалий спосіб ошуканства, додаючи до цього природну привабливість та награну слабкість чи безпорадність, вміння швидко адаптуватися до будь-яких обставин – усе це надає повіям більше шансів приспати

¹³ *Greene R. A Disputation Between a He-Cony-Catcher And A She-Cony-Catcher // The Elizabethan Underworld / Ed.by A.V.Judges. – London: George Routledge & Sons. Ltd., 1930. – P.206.*

пильність недолугих простаків. Добре усвідомлюючи існуючі в суспільстві гендерні норми, вони прагнуть переорієнтувати традиційно асиметричну гендерну систему на свій лад: у крадійському світі жінки із вторинних, непомітних та пригнічених істот перетворюються на домінуючих, яскравих та значущих.

У памфлеті підкреслюється, що повійниці та крадійки нерідко стають головними учасниками і навіть ініціаторами кримінальних дій, виступаючи при цьому не тільки й не стільки як об'єкт сексуальних посягань чоловіків, але і як енергійні та вигадливі особистості, котрі самостійно і навіть більш вправно, ніж чоловіки, здійснюють акти морального та фізичного насильства над слабкими й недолугими представниками сильної статі, які легко підпадають під вплив жіночих чар. Тож останнім часом у кросс-байтерстві, як зазначає Нен, стан справ дещо змінюється – іноді чоловіки виступають уже не як основні виконавчі, а лише як допоміжний персонал, головну ж роль у шахрайському акті відіграють дотепні та розсудливі проститутки.

До речі, мовна характеристика Нен також дає підстави вважати, що ця повія наділена такими традиційно маскулініними рисами, як рішучість, тверезість у судженнях, твердість у прийнятті рішень, а також непохитність у власних переконаннях. Із самого початку діалогу саме вона задає загальний тон спілкування та неухильно підштовхує Лоуренса до усвідомлення її правоти.

У діалогічній частині відбувається поступове переосмислення і спрощення традиційної гендерної парадигми. Зустрівшись із Нен, Лоуренс звертає увагу на те, що його співбесідниця має гарний вигляд і вдягнена у дорогі сукні, при цьому він впевнений, що такий добробут забезпечений її чоловіком або коханцем. Тобто, Лоуренс висловлює традиційні уявлення про те, що саме чоловікові відведено роль сильної, підприємливої особи, яка домінує у подружньому житті і спроможна забезпечити захист і

II. Историко-літературний процес

процвітання жінки. Цьому пройдисвіту навіть не спадає на думку, що жінка сама здатна заробляти на хліб. Нен доволі зухвало спростовує ці стереотипи і зауважує, що вона сама собі голова: “якщо б я не заробляла більше своїм розумом, ніж він [чоловік – **К.В.**] здобуває своїми прийомами, я б цілий рік могла ходити роздягнена та без грошей”¹⁴. Захоплюючи у розмові нетипову для жінки домінуючу позицію (стосунки домінування, як бачимо, дещо реверсуються), Нен вдається до гри, спрямованої на спростування загальноприйнятих уявлень про статеві ролі у суспільстві. У її репліках відбувається переструктурування гендерних стосунків і стереотипів: чоловіки постають як хтиві, тупі та безініціативні особи, які є легкою поживою для підприємлих куртизанок.

Сама модальність промови Нен свідчить про те, що вона почувається вільно й розкуто. Тож доволі природно у її виконанні виглядає такий невластивий тогочасним жінкам стилістичний прийом, як самовихваляння. “Я доведу, – самовпевнено говорить вона, – що жінки, я маю на увазі жінки нашої професії, повійниці, або як нас ще називають ниці пройдисвіти проститутки, є більш вправними, більш небезпечними для суспільства, і більш вигадливими у здобутті грошей, ніж найвигадливіші із нині живих кишенькових злодіїв, зрізувачів гаманців, крадіїв коней...”¹⁵. І дійсно, зрештою їй вдається досягти свого – наприкінці розмови злодій Лоуренс все ж погоджується з нею: „У жінок живий розум... вони можуть разом із задоволенням отримувати те, що ми досягаємо у небезпеці”¹⁶.

Активне насичення жіночого образу повії Нен маскулініними рисами з епізодичним домінуванням їх у характері героїні може свідчити про те, що наприкінці XIV ст. андрогінний тип особистості все більшою мірою починає привертати увагу англійської читацької аудиторії:

¹⁴ *Greene R. A Disputation...* – P.209.

¹⁵ *Ibid.* – P.210.

¹⁶ *Ibid.* – P.218.

вродлива жінка, яка вміє заробляти гроші та залишатися незалежною, виявляється більш цілісною натурою і має більше шансів реалізуватися у цьому світі.

Однак слід зауважити, що в аналізованому творі Р.Грін, віддаючи певну данину моді та намагаючись уникнути звинувачень у надмірному захопленні романтикою шахрайського життя, обрамлює промову Нен передмовою, в якій експлікує загальні побоювання продажних жінок та декларує власні дидактичні інтенції („хотілося б, щоб моя праця стала застереженням для моїх співвітчизників уникати компанії таких зрадливих куртизанок!”¹⁷), а також оповіддю про дивне перевтілення анонімної куртизанки на добропорядну матрону. Бажаючи, вочевидь, деякою мірою нівелювати те захоплення проститутками, що чітко простежується у діалогічній частині памфлету, Р.Грін додатково вибудовує ряд асоціативних ланцюжків, які неодмінно мають привести читача до розуміння того, що проститутки – це диявольські створіння, а також викликати містичний жах перед ними.

Автор звертає увагу на те, що такі жінки спроможні зачарувати (“bewitch”), спокусити (“inveigle”), ув’язнити (“entrap”), обідрати (“rifle”) простих джентльменів, довести їх до жебрацтва (“begging”), хвороб (“diseases”), ганьби (“shame”) та смерті (“death”). Він називає їх гусінню (“caterpillars”), монстрами (“monsters”), створюючи доволі відразливий, демонізований образ. Разом з тим, постійно порівнюючи жінок зі змієм-спокусником, памфлетист наділяє їх практичним розумом та холодною розсудливістю – рисами, які традиційно атрибутовалися чоловікам. Доволі показовою у цьому сенсі є, приміром, остання репліка Лоуренса: “Так, ви схожі на крокодилів, коли плачете, на василісків, коли всміхаєтеся, на змій, коли плануєте щось, та на головних поплічників диявола, які мають призвести світ до руйнації”¹⁸.

¹⁷ Ibid. – P.208.

¹⁸ Ibid. – P.225.

II. Історико-літературний процес

Ще одним компонентом обрамлення діалогу між Лоуренсом та Нен є друга частина твору, в якій письменник наводить сповідь анонімної куртизанки. Вдаючись до улюбленої притчі про блудного сина, він створює дидактичну історію про те, як нестримна у своїх бажаннях дівчина спочатку стає повією, а потім, послухавши у борделі проповідь одного зі своїх потенційних клієнтів, перероджується на добропорядну жінку.

Героїня розповідає про ранні роки свого життя, коли вона, усвідомивши свою владу над чоловіками, потроху підпорядкувала усе життя власним сексуальним потягам. Маючи всі умови для нормального життя (заможні батьки, належне соціальне становище, велика кількість женихів), вона впадає у гріх і, не вийшовши заміж, тікає з дому разом із не дуже пристойним чоловіком. Згодом покидає його та поза шлюбом починає жити з іншим (цей факт однозначно мав викликати осуд у тогочасного читача). Зрештою вона тікає й від цього чоловіка та оселяється в одному із притонів Лондона. Слід зауважити, що такий спосіб життя цілком влаштовував хтиву дівчину і ніщо не провіщало змін у її світобаченні. Маючи шахрайовату вдачу, вона досить майстерно використовувала слабкості чоловіків та жила у власне задоволення. Сама собі була головою (влади чоловіків не визнавала, а за винахідливістю та практичністю мало хто міг з нею рівнятися) і, хоча інколи і вдавалася до ламентаций стосовно необхідності розкаяння, у цілому досить комфортно почувалася в такому незалежному статусі.

Саме в такому стані й знаходить її у притоні один праведний чоловік, який своєю патетичною промовою спонукає куртизанку переглянути власне ставлення до життя і повністю змінитися. Такий фінал цієї історії виглядає доволі штучним і психологічно непереконливим, адже ніщо ані в логіці розвитку подій, ані в настроях головної героїні, ані в її поведінці не провіщало дивних змін. Більш того, коли на ранній стадії розбещення рідний

дядько намагався повернути її на праведний шлях, його слова не справили на неї жодного враження. Дівчина цинічно заявляла: “Я зневажала Бога, і навіть більше, мене легко можна було б переконати, що Бога взагалі немає... Я ніколи не ходила до церкви та на проповіді. Я категорично відмовлялася від них, вважаючи їх безглуздими казками, які розповідають з кафедри”¹⁹.

Слід зауважити, що у цьому памфлеті, як і багатьох інших тогочасних творах, акцент робиться на тілесності й гріховності як іманентних якостях жіночої природи. Так, приміром, ключовими в історії молодої повії є слова хтивість (“lust”), розпусність (“wantonness”), підступність (“dishonesty”), блуд (“whoredom”). Р.Грін наголошує на тому, що такий спосіб життя є неприпустимим. Він нагадує читачеві, що головна парафія жінок – це домашнє господарство: “Діану завжди зображують із черепахою біля ніг, маючи на увазі те, що жінка не повинна бути сама по собі, вона, як равлик, має нести свій дім на своїй спині та залишатися за роботою вдома, щоб зберігати своє ім’я від ганьби, а свої чесноти від закидів заздрісників”²⁰. Памфлетист наголошує, що основна проблема цієї куртизанки полягає у намаганні відкинути традиційні ролі, які відводяться жінці у соціумі, та претендувати на виконання маскуліних функцій.

Зауважимо також, що попри експліцитне засудження Р.Гріном у своєму памфлеті тих жінок, які постають об’єктом його уваги, у підтексті відчувається його захоплення вправністю й талановитістю королев кримінального світу. Це захоплення такими андрогінно орієнтованими героїнями передалося і його наступникам, внаслідок чого в англійській кримінальній літературі виникає окремий клас літератури про підприємливих куртизанок і повійниць.

Отже, такий вектор еволюції образу головної героїні в межах ейдології кримінальної прози (від залежної і підлеглої

¹⁹ Ibid. – P.243.

²⁰ Ibid. – P.229-230.

II. Історико-літературний процес

істоти до повноправної хазяйки ситуації та господині свого життя), який запропонував Грін, виявився напрочуд продуктивним. Жінки, які спекують на притаманних їм фемінних рисах (слабкість, легковажність, покірливість, сексуальна привабливість) та культивують у собі маскулітні риси (сила, рішучість, раціонентризм, жорстокість), мають більше шансів на успіх у патріархальному світі, ніж навіть самі ж чоловіки, яким бракує фемінних принад.

Хижацький характер злочинного суспільства, в якому виживає лише найсильніший, спотворює саму сутність жіночого гендеру. Внаслідок цього в літературних творах з'являються образи таких собі шахрайських андрогінів, як, наприклад, Мері Карлтон, кишенькової злодійки Молл та ін. Апофеоз синтезу двох гендерів знаменується свідомим і чітко задекларованим прагненням ще однієї літературної героїні – волелюбної куртизанки Роксани (з однойменного роману Д.Дефо) – бути “чоловіком-жінкою”²¹.

²¹ Defoe D. The Fortunate Mistress or, A History of the Life and Vast Variety of Fortunes of Mademoiselle de Beleau, afterwards called the Countess de Wintselheim in Germany, being the Person known by the Name of the Lady Roxana in the Time of Charles II. – London: Oxford University Press, 1964. – P.171.